

LA VISIÓ DEL MÓN

MONOGRÀFIC

Manuel Bellver. *Els fruits de la contemplació* (sèrie de 6 dibuixos), 2004. Aiguada i pintura d'or sobre paper imprès en òfset. 21,4x17,5 cm.

TOMÀS V. TOSCA

EL REALISME URBÀ D'UN IL·LUSTRAT

Vicenç M. Rosselló

THE URBAN REALISM OF THE ENLIGHTENED TOMÀS V. TOSCA.

TOMÀS V. TOSCA, CLERGYMAN BELONGING TO THE *NOUATORES* MOVEMENT, WITH SOLID PHYSIC-MATHEMATICAL KNOWLEDGE, FINISHED AN ICONOGRAPHIC MAP OF VALENCIA IN 1704, ON A LARGE SCALE. THIS MANUSCRIPT HAS BEEN KEPT IN THE TOWN HALL. HE USES A REPRESENTATION IN FALSE ISOMETRIC PERSPECTIVE THAT CONCEDES GREAT REALISM AND, IN THE CASE OF THE PUBLIC BUILDINGS PORTRAYED, AN EXTREME METICULOUSNESS. APPARENTLY, IT DOES NOT HAVE ANY CONNECTION WITH THE MAP PRINTED BEFOREHAND BY A. MANCELI (1608), OF WHICH ONLY ONE COPY IS KNOWN TO EXIST.

La fama local i fins i tot europea de Tomàs Vicent Tosca i Mascó (1651-1723) prové més aviat de la seua obra gràfica, gairebé única, que no de l'escrita o impresa. Un plànol minuciós de la seua València natal, contra una munió de cursos manuscrits i impresos sobre ciències matemàtiques, físiques i aplicades de no gaire originalitat. L'etiqueta de *novator* que hom li ha col·locat no acaba d'avenir-se bé, als ulls de l'home actual, amb un càrrec inquisitorial, ni amb un biògraf devot d'una visionària com Inès de Benigànim (de l'Escola de Crist), ni amb un tradicionalisme palès a mantes obres. Eclecticisme, pragmatisme, obertura, ningú li ho pot negar. Gràcies al renovador clergue oratorià, la ciutat de València pot gloriarse d'un dels primers documents cartogràfics moderns i precisos de la nostra àrea cultural.

■ UN CLERGUE INQUIET I CURIÓS

El cognom Tosca és originari de les comarques dels Ports i el Maestrat, però el progenitor del nostre personatge era nat a València; hi exercia de metge i, el mateix any del naixement de Tomàs V., havia aconseguit una càtedra a l'Estudi General que li durà poc, ja que va morir el 1652, potser contagiats de pesta. La mare, d'extracció més humil –l'avi era obrer de vila–,

no desentonava en una classe mitjana urbana, però, amb un fill orfe, es tornà a casar. El segon marit va ser un modest notari foraster, relacionat d'abans amb la família. L'orientació eclesiàstica del fill podria entendre's com a solució: així ho ha suggerit F. Fuster (2003). «Destinat» a la clerecia i als estudis, el seu mitjà de vida seria un benefici compatible amb l'adscripció a la congregació de l'Oratori fundada per sant Felip Neri que en aquell moment representava una certa obertura ideològica i implicava una llibertat de moviments que els ordes religiosos no permetien. L'ingrés del capellà Tosca a l'Oratori s'esdevingué l'any 1678 i coincidí amb el del seu deixeble José Fernández Marmanillo.

El cercle dels *novatores* valencians, un dels impulsors més remarcables del qual fou Tomàs V. Tosca, provenia del magisteri del jesuïta Bernat Josep Saragossà (1627-79) i n'era cap visible Baltasar Íñigo. Una modesta i ambiciosa «Acadèmia matemàtica» –en realitat, una tertúlia científica que s'aplegava a la casa del comte d'Alcúdia– tingué com a mentors principals Fèlix Falcó de Belachaga i l'al·ludit Íñigo. El primer serví d'enllaç amb un altre personatge interessant, Joan Baptista Coratjà (o Corachán) (1661-1741), d'incontrovertit prestigi científic i col·laborador de Tosca en projectes hidrogràfics.

«GRÀCIES AL RENOVADOR CLERGUE ORATORIÀ, TOMÀS VICENT TOSCA, LA CIUTAT DE VALÈNCIA POT GLORIAR-SE D'UN DELS PRIMERS DOCUMENTS CARTOGRÀFICS MODERNS I PRECISOS DE LA NOSTRA ÀREA CULTURAL»

LA VISIÓ DEL MÓN

MONOGRÀFIC

Tosca arribà a publicar amb prou èxit (tres edicions, dues de les quals, pòstumes) un *Compendio mathematico* (1709-15, 1727 i 1757), inspirat bàsicament en el *Cursus seu mundus mathematicus* (1690) del jesuïta francès Claude François Milliet de Chales, citat sovint amb el segon cognom contret, Dechales. El nostre personatge arribà a vicerector de la Universitat (1717-20) en un període de confusió política en què hagué d'exercir funcions de rector, sense ser-ne professor. Des del nostre punt de vista de geògrafs, el mèrit del felipó és el d'haver imbuït als *novatores* un cert esperit geogràfic. Les matemàtiques d'aleshores englobaven molts aspectes del coneixement científic i tècnic.

■ L'ENFOCAMENT GEOGRAFICOGEOMÈTRIC

Un il·lustrat matemàtic o físicomatemàtic com el pare Tosca podia, però no necessàriament devia, ésser un bon dibuixant i fins i tot cal·lígraf. El seu biògraf, Gregori Maians, el donà per bon delineant, il·luminador i, encara més, pintor de paisatge.¹ Això, tanmateix, no bastava: per aixecar un plànol d'una gran ciutat, calia una tècnica topogràfica que aleshores es deia geomètrica o geogràfica, amb tota la fidelitat etimològica a tots dos mots. Fora del món de l'agrimensura que tenia molt de rutinari, l'aprenentatge de Tosca –gairebé autodidacte– havia perseguit l'arquitectura militar. Sabem que n'ensenyava a la seua acadèmia de la casa de l'Oratori, des de 1699, i en tracta extensament al *Compendio mathematico* (volum V). La via d'aproximació, comptat i debatut, era la jesuítica. El Colegio Imperial de Madrid (1625) havia absorbit l'Acadèmia de Matemàtiques, fundada el 1583, i posseïa no només dues càtedres de matemàtiques, sinó també una *De re militari* on el nostre J. Saragossà dissertava.² No era tampoc el primer membre de la Companyia implicat a l'afer; d'altres individus il·lustres havien escrit i realitzat obres sobre enginyeria i arquitectura; més encara, sabem d'enginyers jesuïtes, fins i tot en campanya bèl·lica...³ La cadena ens pot portar fàcilment a l'es-

**«EL MÈRIT DEL FELIPÓ
ÉS EL D'HAYER IMBUÏT
ALS “NOVATORES” UN CERT
ESPERIT GEOGRÀFIC.
LES MATEMÀTIQUES
D'ALESHORES ENGLOBAVEN
MOLTS ASPECTES
DEL CONEIXEMENT
CIENTÍFIC I TÈCNIC»**

© Biblioteca Històrica UV, Y-6-28, iconismus II, p. 5

El «pantòmetre» de Kircher. El realisme pragmàtic de Tosca va beure sobretot en fonts jesuïtiques. El pare Kaspar Schott (1660) de Würzburg representa amb aquest gravat l'aparell ideat pel consoci A. Kircher i que ve a ser un precedent de la *planxeta* dels militars i agrimensors. El llibre pertanyia al marquès de Dosaigües, Giner de Perellós.

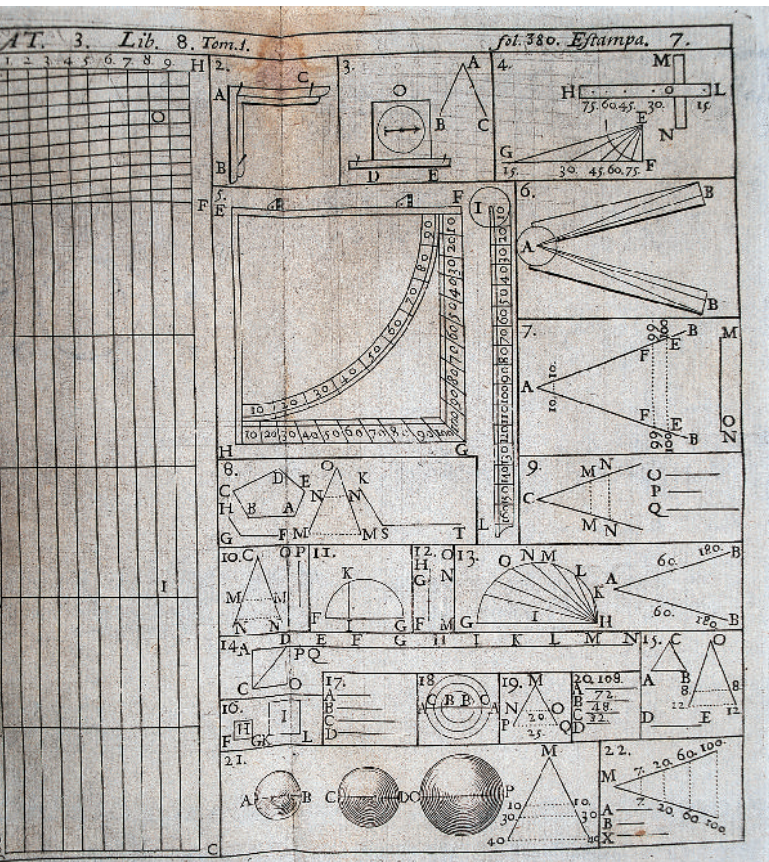
mentat C. F. Milliet de Chales, inspirador directe de Tosca, però la teranyina jesuítica és encara més atapeïda: el P. Kaspar Schott (el dels hemisferis de Magdeburg) és el referent del nostre felipó pel que fa a l'instrumental topogràfic o «geomètric».

A la pàgina següent, l'estampa 7, gravada per Hipòlit Ricarte, del volum I del *Compendio* (f. 380) recull alguns mètodes i instruments, com el quadrant i quadrat geomètric (5) i un «regle magnètic» (3) «per a prendre angles horitzontals» que, en realitat, era la *planxeta* «dels militars». Tosca no s'atura gaire en la

1. «Delineandi artem et illuminandi coluit: quin et pingendi, ut uidere est in amoeni loci pictura, quae adhuc conseruatur.» Pròleg del *Compendium philosophicum*, I (1754), p. II.

2. José de Chafrión, un deixeble de Saragossà, és autor d'*Escuela de Palas o sea curso mathematico*, imprès a Milà, el 1693.

3. No roman gaire lluny la contribució cartogràfica del P. Francisco A. Cassaus (1693), *El Reyno de Valencia dividido...*, motivada per l'agitació de la “segona germania”.

L'estampa 7 del *Compendio mathematico* (1657) mostra el procediment de subdividir una escala gràfica o *pitipié* (1), l'escaire (2), la regleta (3), la creu geomètrica o bàcul de Jacob (4), el quadrant quadrat geomètric (5), etc., en un gravat d'Hipòlit Ricarte. Eren els mètodes i instruments de Tomàs V.

descripció dels aparells, tot remeient a l'autoritat del P. K. Schott, S.I. (1608-66) i al seu *Cursus mathematicus*, on també entra la topografia i l'arquitectura militar. A la mateixa làmina representa la construcció de l'escala gràfica o *pitipié* (1) mitjançant la divisió per obliqües i transversals i al text dedica una trentena de planes a l'ús de l'escaire, el regle magnètic, la creu geomètrica o bàcul (*ballestilla*), el quadrant, i el pantòmetre o compàs de proporció que no coincideix amb l'inventat per A. Kircher, un altre insigne soci de la Companyia. L'inventari *post mortem* del nostre protagonista ens desenganya: només consigna «*un semicirculo graduado de bronze para anivelar*» que deu ser el quadrant/quadrat, encara que el regle magnètic fou la seva eina preferida.

4. «...encerclat per una multitud de xics...»

El que pretenia Tosca per a València era una

Descripcion Ignográfica se llama la que expresa la planta de una Ciudad, Fortaleza ó Edificio, como si una Ciudad se considerase cortada horizontalmente cerca de la superficie de la tierra, apareceria en aquella sección los vestigios de todos sus Edificios, Calles, Plazas, etc. Y la expresión de este vestigio se llama Planta o Ignographia de la Ciudad [Compendio, I, p. 395]

Vestigio vol dir exactament “petjada” o “planta” i, per tal d'obtenir-la, calia triangular des d'indrets elevats o torres, «lugares... que de cada uno de ellos se descubran todas o la mayor parte de las torres de la Ciudad». No cal dir que la resolució dels triangles exigia l'ús de logaritmes; el mossèn disposava de les pròpies taules. La tradició erudita repeteix la constatació de Maians en recordar «que [Tosca] havia passat i rodat per carrers i places i per les torres més altes, magna juvenum stipante caterva,⁴ que sovint l'acorrallaven, estupefactes per la novetat». D'ací ve allò del «capellà de les ratlletes» de M. A. Orellana. En paraules més rònegues, Tosca triangulà la ciutat des de torres i campanars i reomplí la xarxa amb un itinerari meticulós dels carrers, situant-ne sobretot les confluències i prenent apunts dels detalls, fins i tot de les façanes i mitgeres.

«NINGÚ NO HA FET
UN ESTUDI EXHAUSTIU
DE LA PRECIÓS DEL
PLÀNOL DE TOSCA, PERÒ
LA SUPERPOSICIÓ D'UN
ALÇAMENT TAQUIMÈTRIC
MODERN ACUSA
DISTORSIONS LLEUGERES»

■ EL PLÀNOL MANUSCRIT

Aquesta obra de Tomàs V. Tosca fou el resultat d'un encàrrec municipal, l'execució del qual s'allargà tres o quatre anys. El lliurà el 1704 i, en concepte d'honoraris, l'autor va rebre 150 lliures. A banda de l'exemplar destinat a l'Ajuntament, pot ser que hi haguera una segona còpia. Allò segur és que el va dibuixar sobre la paret de la seua cel·la (allí on convocava les tertúlies científiques i les classes) de la casa de l'Oratori on el van veure Maians, cinquanta anys després, i Orellana, devers 1800. En efecte hi ha algun detall de la retolació, com els topònims que corren en sentit «vertical», que suggereix que es va realitzar no sobre una taula o un pupitre de dibuix, sinó sobre un pla no horitzontal.

La finalitat del comitent fou tal volta només sumpuària, ja que la ciutat travessava una etapa pròspera,

© Arxiu Municipal de València

L'Estudi General, ara Universitat, i el col·legi de Corpus Christi immediat, ambdós edificis construïts al barri de la Jueria, la memòria de la qual hom volia eradicar a final del segle xv.

o potser hi havia alguna intenció planificadora bàsica. Em sembla, ara per ara, excessiu pensar en un plànol parcel·lari o cadastral. Tanmateix, el dibuix primcernut dels immobles, distingint teulades i cobertes, aiguavessos, celoberts i patis, ofereix la possibilitat de recomptes o identificacions. Hom sap, altrament, que mossèn Senac, *bossier* o administrador de la Seu de València –i particip de l'acadèmia del marquès de Villatorcas, com Tosca–, emprava el plànol per localitzar els censos i hipoteques carregades sobre nombrosos edificis de la ciutat.

Fa uns quants anys, en un assaig per comprovar el caràcter autògraf del gran plànol, vaig mobilitzar quatre documents: unes *Capitulaciones* per a obres a l'Oratori (1722), una carta adreçada a G. Maians (1718), un informe sobre l'embarcador del Grau (1700), fet a mitges amb J. B. Coratjà, i l'original llatí que Maians (BAHM-376) va prendre com a *Compendium mathematicum* –en realitat és un promptuari o pla de discussions científiques de Josep Serra, deixeble de V. Albinyana i T. V. Tosca, per a celebrar-les *in campestri loco*–, l'any 1719. Totes aquestes escriptures, però, són cursives, és a dir, enllacen les lletres successives i llurs traços, cosa que dificulta la confrontació amb el document cartogràfic que sempre usa lletres amollades, capitals o minúscules. Per ara, mentre hom no trobe res en contra, mantindrem l'autografia del plànol de T.V. Tosca.

L'original, de 5,44 m², es troba exposat irresponsablement a la llum directa, malgrat la restauració de 1999, a l'antesala de l'Arxiu Municipal de València. Està dibuixat a ploma i lleument acolorit amb aquarel·la o llapis (blau i, sobretot, roig a les teulades i verd per a la vegetació), sobre fulls de vitel·la enganxats que fan un rectangle de 203,5 x 267,5 cm. La cartel·la partida de la vora superior diu:

© Generalitat Valenciana

Reconstrucció tridimensional del plànol del pare Tosca en una maqueta a gran escala. En primer terme, l'Albereda i el riu Guadalaviar; en segon, el complex conventual de Sant Domingo i la casa d'Armes abans de la reforma borbònica. Les teulades de les cases transllueixen el parcel·lari urbà amb un fort accent realista.

VALENTIA EDETANORUM, aliis CONTESTANORUM, vulgo DEL CID ICHNOGRAPHICE DELINEATA a Dre. Thoma Vincentio Tosca Congreg. Oratorij Presbytero. Anno 1704

Una ampul·losa dedicatòria, en llatí altisonant i quelcom envitricollat, ocupa un cartutx, entre àngels, escut i filactèries, a l'angle esquerre superior. Amb modèstia estudiada fa explicar al solar valencià la seua temperància privilegiada i història venturosíssima... *totius pene orbis invidiam*, sense oblidar la llagotera lloança al rei Felip d'Anjou IV de València, V de Castella:

Nova iam Forma, novamque fortunam sagiens, novissimam mei speciem suis spatiis delineatam, propriisque coloribus speciose delinitam... non Lustrandam modo, verum illustrandam statuo.

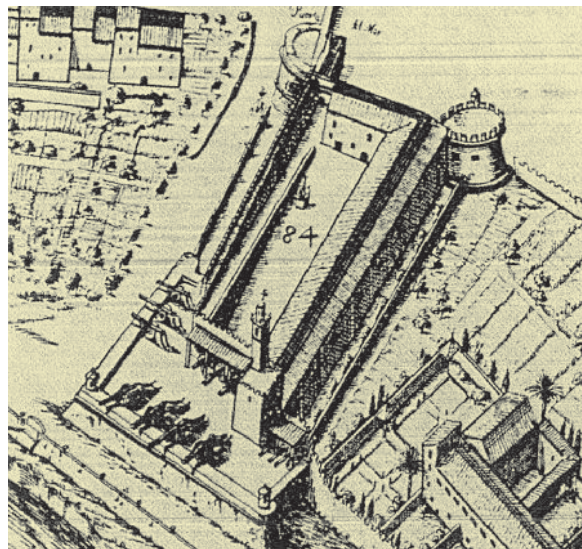
«Amb un plànol nou i pressentint la felicitat nova que arriba, ... em dispose, no sols a purificar-la, sinó també a aclarir la meua figura recent, delineada espai per espai i bellament afavorida amb els seus propis colors.»

A banda de la *Laus Valentiae* estereotípica, inclou notes històriques i la data precisa de l'acabament del plànol el dia primer d'abril de 1704.

A l'angle esquerre inferior es troba l'escala de 1.000 pams valencians o romans i de 750 peus valencians o romans i una llarga relació –la majoria localitzada amb 101 números– d'edificis institucionals: «Esglésies, Parroquies, Convents, Colegis, Espitals, Confraries y altres Edificis públics», els centres del poder. Aquesta llista té ben poc a veure amb la del plànol anterior d'A. Manceli (1608), sobretot, perquè la de l'oratorià és més completa, exacta i jerarquitzada. El plànol està orientat amb el SSW (sud – sud-oest) a dalt, cosa que dona preferència a la façana fluvial. L'escala calculada aproximadament és de 1/810, més que suficient per a una

© Arxiu Municipal de València

© Academia de Belles Arts de Sant Carles

La casa d'Armes del manuscrit de Tosca (1704) (esquerra) i la ciutadella del plànol gravat de 1738 ca (dreta). La comparança ens fa veure la creació de la plaça de la Ciutadella, en lloc del reducte tancat vora el portal de la Mar, i l'edificació de la torrassa cilíndrica al cantó sud-oest, per a vigilar l'interior de la ciutat.

© Arxiu Municipal de València

A dalt, la porta de Serrans, amb la placeta posterior i els carrers afluents, l'element monumental més considerable de la façana representativa. En temps del pare Tosca era *Torres e presons de Serrans*.

A baix, la illeta del casal i dels banys de l'Almirall, inclosos l'atzucac, els patis i celoberts interiors. Els detalls de volumetria, cobertes i façanes són d'una acurada minuciositat.

© Arxiu Municipal de València

exactitud satisfactòria, però no tanta com la que faria presumir la condició de matemàtic de l'autor. El minuciós plànol és una projecció vertical quant a la trama de carrers i places –allò que els tractadistes inspiradors de Tosca en deien *ichnographia* o planta–, obtinguda per topografia terrestre enllaçant campanars i altres torres, primer, i creuers de carrers, després. Ningú no ha fet, que jo sàpiga, un estudi exhaustiu de la precisió del plànol, però la superposició d'un alçament taquimèric modern acusa distorsions lleugeres, comprobables al recinte de muralles i especialment al curs fluvial. Com a exemple, cal remarcar l'exageració del tram entre els ponts del Real i de la Mar.

La representació «isomètrica» dels edificis és més fidel quan són importants o representatius –els centres del poder–, inclosos murs, portals i ponts que apareixen al primer pla. El traçat dels carrers (que mai no és alterat per la falsa perspectiva, aleshores dita «militar») condiciona radicalment el contingut tridimensional i la visibilitat de les façanes, el detallisme de les quals arriba a portals, finestres i galeries. Les cobertes assumeixen un gran protagonisme perquè senyalen de fet les unitats constructives i/o parcel·làries. Aquesta forma de representació té precedents impresos molt anteriors com el «mapa de la cadena» de Florència (Rosselli, 1482) i el de Venècia de Barbari (1500), ambdós xilogràfics. Es popularitza a la gran sèrie calcogràfica de Braun i Hogenberg, *Ciuitates Orbis Terrarum* (1572-1617) i, al cas valencià, té l'antecedent d'A. Manceli (1608). Tosca pogué haver disposat encara de més material assimilable com els plànols de Ciutat de Mallorca de Guerau (1644) i el de Madrid

El plànol de València gravat i imprès, reducció i actualització del manuscrit de T. V. Tosca, realitzada per J. Fortea sota la inspiració d'A. Bordazar. La data del gravat (1738 ca) es dedueix de la presència d'edificis alçats entre 1704 i 1738 (93 x 140 cm).

de Teixeira (1656). El món dels il·lustrats valencians era prou receptiu i la perspectiva entrava en les preocupacions dels *novatores*, accentuada per l'arquitectura militar, com reflecteix el volum V del *Compendio*, d'acord amb la bibliografia jesuítica.

De més a més dels edificis representatius i els habitatges més trivials, Tosca mostrà certa atenció per la vegetació i els conreus, tal volta per motius decoratius. Extramurs l'arbrat malda per respondre a la realitat, per exemple, dibuixant les moreres que envoltaven les parcel·les, els solcs de les dedicades a l'hortalissa, amb llurs séquies, i els jardins d'esplai, més tost geometritzats. El primer nivell de la representació gairebé escenogràfica del plànol—hom tracta d'impressionar el viatger, sobretot el que ve del nord—reuneix el conjunt monumental en què s'integren el caixer fluvial, els ponts, la muralla i els portals, des de la casa d'Armes, fita oriental, fins a la torre de Santa Caterina a l'extrem occidental. El baluard s'adossa al convent dels Predicadors, incorporat tardanament al nucli urbà. Cinc portes i els ponts corresponents marquen altres tants trams de muralla, presidits per la porta més espectacular, la de Serrans (*Torres e Presons*, aclareix

el capellà), el dibuix de la qual detalla perfectament la forma hexagonal de les dues torres, el portal redó, l'escut, el balcó-matacà, etc. i la placeta del darrere. De tota manera, l'eix de la gran imatge arquitectònica passa pel portal de la Trinitat, molt més modest. La fidelitat del dibuix permet apreciar, no només l'estructura dels ponts, sinó també el conjunt de l'obra dels ampits o paretons, escales, rampes i descarregadors de la fusta que arribava en raïcs. Tota la sumptuosa obra era gestionada per la Fàbrica de Murs i Valls. La figuració del corrent opta per la regularitat, encara que no sempre enfila la part central dels ponts, com si obeïa a les lleis de la hidrodinàmica que Tosca no desconeixia. La condició de plànol «icnogràfic» del document justifica la manca d'animació i l'absència de cap nota frívola; ho compensa àmpliament amb la minuciositat: podem comptar d'una en una les boles decoratives de l'ampit i coincideixen amb la realitat!

Fa alguns anys vaig estudiar detalladament la toponímia del plànol, que he reprès arran de la restauració. A diferència del gravat de 1738 ca, que comentarem després, el manuscrit de 1704 és una font copiosa i magnífica d'informació per a l'onomàstica urbana dels

segles XVII i XVIII. Entre un document i l'altre s'esdevingué una guerra –durant la qual el manuscrit romangué segrestat– i un canvi de règim administratiu i civil, amb l'aplicació de la Nova Planta (1707). El canvi de dinastia havia estat acceptat amb passivitat i fins i tot col·laboracionisme. Entre les disposicions de la Nova Planta, n'hi havia que imposaven la uniformitat lingüística peninsular, és a dir, la persecució administrativa del català. Per aquest motiu el plànol de 1704 assoleix un major valor testimonial. Els criteris de transcripció toponímica no poden ser jutjats amb els d'un lingüista actual; es tractava d'una qüestió merament instrumental i una mica sentimental. El nomenclàtor correspon al que aleshores era en ús entre la plebs municipal o, potser, al cercle de juristes, clergues i notaris. Cas de dubte, Tosca es decanta pels noms antics i facilita nombrosos dobles, ajuntant la seua condició de *novator* amb la de tradicionalista il·lustrat. Fet i fet es belluga entre l'arcaisme, el castellanisme i el vulgarisme, amb una proporció aclaparadora de casticisme autèntic als 485 topònims que he registrat. Els noms dels carrers i places, junt amb la cartel·la de 113 ítems, ja al·ludida, podien servir per a qualificar de guia cultural el plànol que ens ocupa.

■ EL PLÀNOL GRAVAT PER J. FORTEA, 1738 CA

Les circumstàncies havien canviat. El pare Tomàs V. Tosca –que no havia pogut enllestir el seu segon globus terraqüi «per causa dels avalots públics»– havia finat el 1723. Els seus mentors i amics, tots, militaven al camp «botifler», proborbònic, com també el seu feel deixeble Antonio Bordázar, que mai no va manifestar vel·leïtats «regnícoles». En aquest nou ambient, de Nova Planta acceptada mollament, es gesta o consuma la publicació del plànol gravat de València que sovint ha estat atribuït a Tosca, tot i que només es tracta d'una versió aliena i pòstuma, segons va observar F. Taberner (1984) fa temps.

El títol complet diu «VALENTIA EDETANORUM vulgo DEL CID DELINEATA A Dre THOMA UINCENTIO TOSCA CONGR. ORATORIJ PRESBYTERO». Comparat amb l'original, n'han desaparegut els contestans, l'adverbi *ichnographice* i l'any. Les quatre planxes calcogràfiques, conservades a l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles, totalitzen 93 x 140 cm de superfície gravada. Sota la cartel·la superior hom ha afegit en lletra anglesa:

**«UNA DIFERÈNCIA
FONAMENTAL SEPARA
L'ORIGINAL PROCLAMAT
I EL PLÀNOL GRAVAT:
LA LLENGUA. ELS POCS
NOMS QUE HAN CABUT
A LA REDUCCIÓ ESTAN
EN CASTELLÀ»**

Propiedad de la Academia de Bellas Artes. Els exemplars supervivents més antics deuen ser d'una estampació de Benet Monfort, el 1769. Durant el segle XX han abundat diverses reduccions a escales diferents, les quals han creat l'equivocada imatge de perfecta miniatura. La tècnica del gravador és relativament acurada, però desmereix prou quan –a grandària real– hom compara amb el fi dibuix del P. Tosca. Cal reconèixer, tanmateix, que la feina de burinar és més dura i la reducció d'escala exigia generalització.

Bordázar en fou el responsable. La «popularització», no prevista probablement, cal atribuir-li-la.

De les escales gràfiques se'n trau una proporció d'1/1.770, que ve a ser la meitat de la del manuscrit. Els canvis a la façana de la ciutat són escassos, però notables. Al cantó nord-oest de la Casa d'Armes apareix un gran tambor emmerletat que ara amenaça la ciutat suspecta. El portal del Real s'ha barroquitat amb una cimera sobre la testera afegida, resultat justament d'un projecte de Tosca. El riu ha accentuat el seu trenat o *braiding*, tal volta per a cridar l'atenció sobre l'abandonament del caixer. Una diferència fonamental separa l'original proclamat i el plànol gravat: la llengua. Els pocs noms que han cabut a la reducció estan en castellà. Al peu de la llegenda hi ha una frase concloent: *En obsequio del Revº PeDr. Tomas Vicente Tosca su Maestro*, afegida per un burí menys hàbil que el de Fortea. Òbviament, la data de 1705 és apòcrifa, ja que el docu-

ment recull construccions posteriors que obliguen a retardar la impressió, almenys, a 1738. En efecte, Bordázar inicià la revisió el 1735, lligada amb l'aixecament del mapa de la Particular Contribució que no va lliurar a l'Ajuntament fins a 1743, com ha deixat clar A. Faus. ☺

BIBLIOGRAFIA

- FAUS, A., 1995. *Mapistes. Cartografia i agrimensura a la València del segle XVIII*. Alfons el Magnànim. València.
- FUSTER, F., 2003. «Tomàs Vicente Tosca y el plano de la ciudad de Valencia». In GAVARA, J. J. (coord.). *El Plano de Valencia de Tomás V. Tosca (1704)*. Generalitat Valenciana. València.
- GAVARA, J. J. (coord.), 2003. *El Plano de Valencia de Tomás V. Tosca (1704)*. Generalitat Valenciana. València.
- LÓPEZ PIÑERO, J. M. i V. NAVARRO, 1995. *Història de la Ciència al País Valencià*. Alfons el Magnànim. València.
- ROSSELLÓ, V. M., 2004. «Tomàs V. Tosca y su entorno ilustrado en Valencia. Obra autógrafa y atribuciones». *Erta*, 64-65: 159-176.

Vicenç M. Rosselló. Professor emèrit de Geografia. Universitat de València.